

4 ТАҒЫРЫП ЛОГИСТИКАДАҒЫ САҚТАНДЫРУ

ЛЕКЦИЯ ЖОСПАРЫ:

- 1. Логистикадағы тәуекелдер және оларды азайту бағыттары
- 2. Сақтандырудың экономикалық мәні, оның қазіргі заманғы экономикадағы рөлі мен функциялары. Логистикадағы сақтандыру объектілері мен субъектілері
- 3. Жүктерді сақтандыру

- Дәрістің мақсаты: сақтандырудың негізгі ұғымымен танысу; логистикадағы тәуекелдерді қарау; логистикалық тәуекелдерді азайту және әдістерімен танысу.
- Түйінді сөздер: сақтандыру; тәуекел; әртараптандыру; шектеу
- . Әдебиет: 4, 5, 29, 30, 31, 32, 33, ішкі. 45, 48.

1. Логистикадағы тәуекелдер және оларды азайту бағыттары

Тәуекел - сақтандырудың негізгі тұжырымдамасы. Тәуекел - сақтандыру жағдайының ықтималдығын білдіреді. Тәуекел мен сақтандыру жағдайы сенімділік теориясының тұжырымдамасына ұқсас, мұнда сенімділік - бұл сәтсіздіктің ықтималдығы немесе жүйенің сәтсіз жұмыс істеу ықтималдығы.

- Кез келген практикалық іске асыру кезіндегі логистикалық жүйе - жүктемені тасымалдаудан бастап нарықтық кеңістіктегі тауарлық айналымға дейін - әртүрлі факторлар әсер ететін және белгілі бір тәуекелді тудыратын көптеген гетерогенді элементтерді қамтиды. Логистиканың негізгі қағидаттарының бірі сенімділік, яғни логистикалық жүйенің жұмыс істеу тәуекелін барынша азайту немесе толығымен бейтараптау қажеттілігін білдіреді.

Кәсіпкерліктің ажырамас бөлігі ретінде логистикалық жүйенің тәуекелдігі келесі элементтерді қамтиды:

- сатып алудың, тасымалдаудың, сақтаудың және т.б. тәсілсіздіктің салдарынан тауарлардың жеткізілімінің бұзылуы немесе жетіспеушілігі, жеткізу мерзімдерін бұзу, қаржылық міндеттемелерді орындамау, кірістердің (пайдалардың) бір бөлігін жоғалтуға байланысты коммерциялық тәуекел;

- қолайсыз табиғи жағдайлардың, соның ішінде табиғи апаттардың салдарынан мүліктің жоғалу қаупі;

- автокөлік құралдарын ұрлауды қоса алғанда, түгендеу және ұрлау фактілері бойынша туындаған тәуекел;

- қоршаған ортаға зиян келтіретін экологиялық тәуекел, мысалы, өнімдерді тасымалдау немесе сақтау кезінде;

- логистикалық қызмет барысында заңды және жеке тұлғаларға зиян келтіргені үшін азаматтық-құқықтық жауапкершілік тәуекелдігі;

- логистикалық жүйенің техникалық құралдарының жұмысымен байланысты техникалық тәуекел.

- Тәуекелдің негізгі себептері әртүрлі жағдайлар немесе белгілі бір жағдайлар жиынтығымен анықталған сыртқы факторлардың үш факторы: анықталмаған, болжанатын, жоспарланған және мүмкіндігінше азайтылған, азайтылған және алдын-ала қарастырылуы тиіс белгісіздік, ықтималдық, оппозиция.

Белгісіздік алдын-ала қарастырылуы мүмкін мән-мағына ретінде қарастырылады, бірақ олар логистикалық қызметтің нәтижелі көрсеткіштеріне қаншалықты әсер ететінін анықтау мүмкін емес.

Кездейсоқтық жалпы жағдайға қарамастан туындауы мүмкін және көптеген жағдайларда қоршаған орта факторларының әсерінен пайда болады.

Қарсыласу - оны жүзеге асыру үшін материалдық-техникалық процестің мән-жайларына және қатысушыларына қасақана қарсылық көрсету.

- Теріс құбылыстардың (тәуекелдердің) маңыздылығын азайту үшін әдетте тәуекелдерді сәйкестендіру, қауіптерді бағалау және зиянды бағалау сияқты бірнеше іс-шараларды қамтитын «тәуекелдерді басқару» жүйесі құрылады.

Тәуекелдерді сәйкестендіру

Тәуекелді сәйкестендіру тәуекелдің көздерін, олардың түрлері мен ықтимал зиянды анықтауды білдіреді. Ең жиі қолданылатын логистикалық қауіп-қатерлер тиісті функцияларды: өндіру, сақтау, таңбалау және орау, шоғырландыру және бөлшектеу, көлік түрлерімен тасымалдау, құжаттар, есептеулер, бөлу және т.б. байланысты.

Тәуекелдер түрлері:

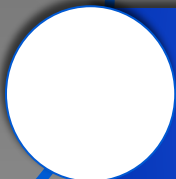
а) жүктерді нақты тасымалдау, соның ішінде өрттер, жол-көлік оқиғалары, көлік құралын жоғалту немесе жоғалту, жарылыстар, жүк тиеу, жинау, түсіру, тауарды алу кезінде залалмен тікелей байланысты тәуекелдер; ораманың жоғалуы немесе зақымдануы, қаптамалар, құжаттардың жоғалуы немесе дұрыс пайдаланылуы, қызметкерлердің ұқыпсыздығы және т.б.

б) Тасымалдауға, тасымалдауға дайындықта, жоғары концентрацияларда тауарларды сақтау, қоймалау және басқа да операциялар кезінде сырттан тауарларға әсер ететін қауіп-қатерлер: жазатайым оқиғалар, климат, мемлекеттік тыйым салу, төлеуге қабілетсіздік немесе қосалқы мердігерлердің банкроттығы, төлем процедураларын өңдеудегі қателіктер, жүк, қызметкерлердің төмен біліктілік деңгейі;

в) жүкпен апаттардың салдарынан сыртқы объектілерге әсер ететін қауіп-қатерлер: жазатайым оқиғалардан, апаттан зардап шеккен, операцияларды күтуде, мердігердің мүлкіне зиян келтірген, басқа тұлғалардың мүлкіне зиян келтірген, кедендік тәуекелдер және т.б. ;

г) Басқа да тәуекелдер, құтқару және апатқа жұмсалған шығындар, зардаптардың жойылуы, маркшейдер немесе адвокаттарға кететін шығындар және басқа шығындар.

Сарапшылар немесе мамандар ықтимал қауіп-қатерлерді анықтай алмайды. Тәуекелдің шамасына әсер ететін факторларды анықтау маңызды.

Өнімнің түрі және оның қаптамасы

Факторла

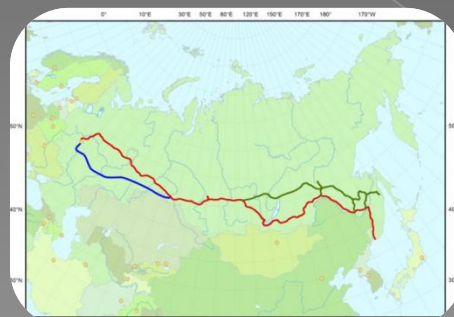
Тасымалдау мерзімдері мен ұзақтығы

Көлік құралдары

Көлік бағыттары

Тәуекелдерді сәйкестендіру кейінірек сандық және сапалы тәуекелді бағалауды алуға мүмкіндік береді - қауіптің пайда болу ықтималдығын бағалау, шығындардың ықтимал деңгейін болжау немесе өзіндік құнын бағалау. Алынған бағалаулар зиянды азайту және ысыраптарды реттеу мақсатында тәуекелдерді болдырмау (бақылау) бойынша ұйымдастырушылық-техникалық шараларды әзірлеуге мүмкіндік береді.

Тәуекелдерді басқару мүмкіндігі, яғни, шығынды азайту, өтеу және алдын-алу, тәуекелдің сипатын анықтағаннан және оның сандық және сапалық сметасын алғаннан кейін анықталады. Тәуекелдерді бағалауда бірнеше негізгі тәсілдер мен түрлі әдістер қолданылады.

Теориялық көзқарасқа сәйкес, тәуекел есептеледі :

- эмпирикалық - өткен жағдайларды экстраполяциялау және оларды болашаққа болжау арқылы логикалық негіздеу негізінде;

- статистика негізінде - шығындардың белгілі бір деңгейлерінің пайда болу жиілігін белгілей отырып шығындар статистикасын зерделеу;

- сараптамалық - сарапшылардан алынған бағалау және ақпарат негізінде;

- аналитикалық есептелген - жоғалту ықтималдығын бөлу үшін қисық салу.

- Тәуекелдерді бағалау әдістерін таңдау көбінесе келісімшарттарды, мәмілелерді және басқа мәмілелерді орындамаудан болған залалды (пайданы) бағалаудың қажетті дәлдігі мен дәлдігіне байланысты.
- Тәуекелді бағалаудың әртүрлі әдістері - қарапайым, қазіргі жағдайда, қазіргі заманғы математикалық әдістерге өтуге мүмкіндік беретін - болжамды динамикамен дәл сандық бағалауды алуға мүмкіндік береді.
- Бағалаудың нәтижелері, әдетте, қолданыстағы және үнемі өзгертілетін әдістерге негізделген логистикалық тәуекелдерді өтеу, азайту немесе алдын-алу шаралары бойынша қосымша шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді.

ЛОГИСТИКАЛЫҚ ТӘУЕКЕЛДЕРДІ ТӨМЕНДЕТУ / алдын алу әдістері:

1. Өртараптандыру - бұл бір-бірімен тікелей байланысы жоқ логистикалық жүйелерге күрделі салымдардың әр түрлі объектілері арасында бөлінген қаражаттың бөлінуі, бұл тәуекелдерді төмендетуге және шығынды азайтуға көмектеседі.

2, Тәуекелді беру (тәуекелді төмендету) - аударушы тарап (аудару) тәуекелді келісімшарт жасасу негізінде қабылдаушы тарапқа аударады (аудару).

3. Шектеу - шығыстардың, сатудың, кредиттің және т.б. шекті сомаларды белгілеу.

4. Сақтандыру - бір адамнан, бірнеше тұлғалар арасында туындайтын тәуекелдерді беру немесе тарату.

5. Тәуекелдерді жою - бұл белгілі бір қызметтің тәуекелге байланысты болмауы.

○ Есірткі құралдарында туындайтын тәуекелдерді азайту тәуекелдерге ықтимал және алдын-ала төмендететін бірқатар ұйымдастырушылық және экономикалық шараларға негізделеді:

- Ақпараттың қол жетімділігі сенімді, уақтылы және толық.
- есірткіге әсер етуді басқару, тәуекелдер ықтималдығын азайту және олардың теріс салдарын төмендету.
- басқаруға әсер етуді басқару, тәуекелдерді азайту және олардың теріс әсерін төмендету.
- - дамыған логистикалық инфрақұрылымның болуы: көлік және ақпарат;
- - тасымалдауды, қоймалауды, жүктерді өңдеуді сақтандыру.
- - тәуекелдердің одан әрі зақымдануын болдырмау.

Тәуекелдер және олармен байланысты материалдық залал айтарлықтай азайтылуы мүмкін:

- Логистикалық процеске қатысатын персоналдың тиімді жұмыс істеуі;
- мамандандырылған сақтандыру компанияларының логистикалық тәуекелдерін тікелей сақтандыру.

Логистикалық процестің қатысушылары мен сақтандыру компанияларының арасындағы қатынас сақтандыру шартымен реттеледі. Сақтандыру шарты екі тарапты қарастырады: сақтандырушы - логистикалық процестің қатысушысы, мысалы, тауарлардың (тауарлардың) иесі немесе көлік құралдары иесі, ал сақтандырушы - белгілі бір тәуекелдерді қабылдайтын заңды тұлға. Сақтандыру келісімшартына сәйкес, полис ұстаушы сақтандырушыға сақтандыру сыйлықақысын төлейді, ал сақтандыру төлемі болған жағдайда залалды өтейді.

2. Сақтандырудың экономикалық мәні, оның қазіргі заманғы экономикадағы рөлі мен функциялары. Логистикадағы сақтандыру объектілері мен субъектілері

- Сақтандыру - экономикалық қатынастар жүйесі, оның ішінде бірінші кезекте заңды тұлғалар мен жеке тұлғалардың арнайы қор қорларының жарналары есебінен білім алу, екіншіден, сақтандыру жағдайлары болған кезде материалдық залалды өтеу және ақшалай көмек көрсету үшін оны пайдалану

Нарық дамыған елдерде сақтандыру маңызды және көпқырлы рөл атқарады.

Сақтандыру механизмі өрттің, табиғи апаттардың, техногендік апаттардың және қолайсыз табиғаттың басқа кездейсоқ оқиғаларының салдарынан болған шығындардың айтарлықтай үлесін өтейді. Осылайша, сақтандыру зақымдану функциясын орындайды.

Сақтандыру компанияларынан алынған өтемақы, әдетте, экономикалық өсуге ықпал ететін жоғалған және бүлінген материалдық активтерді әдетте қалпына келтіруге (және полис ұстаушылардың қосымша қаражатын пайдалану кезінде және жаңартуға бағытталған)

Логистика жүйелеріндегі тәуекелдер және сақтандыру

Логистикалық кіші жүйелердің атауы	Тәуекел	Сақтандыру әдісі
Сатып алу	Баға тауардың сапасына сәйкес келмейді. Өндірісте шығындарды арттыру	Функционалды-бағалық талдау. Бюджеттік шектеулерге сәйкес келу. Операция шарттарын оңтайландыру (парето)
тасымалдау	Көліктік шығындардың артуы. Мүліктің жоғалуы	Бағыттарды оңтайландыру. Мүлікті қорғау. Мүлікті сақтандыру. Жауапкершілікті сақтандыру
Сақтау	Материалдық ресурстардың имобилизациясы. Мүлікті жоғалту (ұрлық)	Тауар-материалдық қорларды басқару. Мүлікті қорғау. Өртке қарсы шара. Мүлікті сақтандыру

Логистикалық кіші жүйелердің атауы

тәуекел

Способ страхования

Материалдық-техникалық қамтамасыз ету

Теңгерімсіздік (қажеттіліктерге жеткізу көлеміне сәйкес келмеуі) Материалдық ресурстардың сапасына сәйкес келмеуі. Жетіспеушіліктің пайда болуы жағдайлары. Шектен тыс қорлар және өтімді емес активтер

Материалдық ресурстарды тұтынуды реттеу. Кіруді басқару. Өндірістік қорларды басқару. Операциялық сатып алулар. Өндірістік қорларды басқару. Жеткізу «дәл уақытында»

Материалдық ресурстардың ішкі өндірісі

Өндірістің ритмін бұзу

Аяқталмаған жұмыста тауарлық-материалдық қорларды басқару. Өнімді тұтынуға арналған материалдарды дайындау

3. Жүктерді және жүктерді сақтандыру

Жүктерді сақтандыру - жүктерді тасымалдау үдерісінде әртүрлі инциденттер (сақтандыру оқиғалары) туындаған шығындар болған кезде жүк иелерінің мүлктік мүдделерін қорғауға бағытталған мүлкті сақтандырудың бір түрі.

Сақтандыру жабуға ұзартады:

- жүк, тасымалдау шығындары (жүк), күтілетін пайда
- сақтандырылған оқиға сақтандыру жағдайында зиянды болдырмау немесе азайту үшін қолға алынатын ақылға қонымды шығындар;
- жалпы ортадағы шығындар, жарналар мен шығындар;
- Сақтандыру жағдайынан кейін жүкті ауыстырып тиеу, сақтау және одан әрі тасымалдау шығындары.

Жүктерді сақтандыру келісімшарты бойынша келесі қауіптер сақтандырылады:

зақымдану немесе жүк немесе оның бір бөлігін жоғалтудың төмендегі себептері бойынша: табиғи апаттар; апат, көлік құралдарының соқтығысуы, көлік құралдарының стационарлық немесе жылжымалы объектілерге әсері; кемеңің жерге тұйықталуы, мұзбен кемеңің зақымдануы; өрт, найзағай, өрт, жарылыс; теңіз суының көптігі, көпірлердің және басқа қауіп-қатерлердің сәтсіздігі;

жүктердің тасымалдаудан басқа жоғалту;

тиеу, түсіру, түсіру кезіндегі аварияның салдарынан жүкті жоғалту немесе толық жоғалту;

жүкті сақтауға немесе жоғалтуды азайтуға, сондай-ақ зиян мөлшерін анықтауға жұмсалған шығындар;

шығындар, шығыстар және жалпы ортақ жарналар.

Мүлікті сақтандыру келісімшарттары үшін әдеттегідей сақтандыруды қамтамасыз етуден алып тастауға тасымалдау жағдайларына қатысы жоқ жүктерді қоса алғанда; сыртқы орамалардың тұтастығы бар жүк кемшіліктері мен жетіспеушілігі; тауарларды жеткізу және бағалардың өзгеруінің кешігуі.

Сақтандырудың толықтығына қарай, жүк сақтандыру келісімшарттарының үш түрі бар:

- «барлық тәуекелдер үшін жауапкершілікті» - келісімшарт нақты айтылған жағдайларды қоспағанда, кез-келген себеппен жүк немесе оның бір бөлігінің шығындарын немесе бүлінуін қамтамасыз етеді;
- «жеке апатқа жауапкершілікпен» - осы келісімшарт бойынша, алдыңғы келісімшартқа қарағанда, барлық жүк немесе оның бір бөлігінің қайтыс болғаны немесе бүлінгені үшін өтемақы төленетін сақтандыру түрлерінің түрлері көрсетіледі;
- «Зақымданулар үшін жауапкершіліксіз» - осы келісім бойынша жалпы жүктің немесе оның бір бөлігінің жалпы шығынынан тек шығындар өтеледі және залал өтелмейді.

Сақтандыру полистерінің барлық түрлері сақтандырылған оқиғалар, сондай-ақ шығындар, шығындар мен жалпы ортақ жарналар болған жағдайда туындайтын қосымша шығындарды өтеуді қарастырады.

НАЗАРЛАРЫҢЫЗҒА РАХМЕТ!